

GLOBALIZACIJA IZMEĐU KRAJA I POVRATKA ISTORIJE

Stanislav Stojanović*
Ministarstvo odbrane Republike Srbije,
Institut za strategijska istraživanja

Globalizacija kao društveni koncept koji se temelji na principu univerzalizma najavila je početak novog vremena i jednog modela međunarodnog društva koje će značiti svojevrsan kraj istorijskih ciklusa. Optimistička vera u progres bila je jedna od nosećih ideja tog koncepta. Probudena je nada da počinje novo doba ljudske istorije, a globalizacija je jedan od najpopularnijih koncepata globalnog društva.

Karakter i dinamika odnosa u međunarodnoj politici, koja je rastrzana između vizije globalnog društva, ali i sve snažnije političke prakse, koja ima svoj neprekidni kontinuitet kroz čitavu istoriju ljudske civilizacije, nedvosmisleno potvrđuju da globalizacija „ne radi“, da jenjava njena snaga i da je sve manje kredibilan koncept uređenja savremenog svetskog društva. Globalni finansijski kolaps koji je pogodio svet 2008. godine predstavlja najuverljiviji pokazatelj da je veći deo globalizacije diskreditovan, a vera u ujedinjeno čovečanstvo sve je manje poželjan koncept. Svet sa globalizacijom nije postao jedan od najboljih mogućih svetova, kako je najavljivano. Mnoštvo ljudi našlo se na socijalnom, ekonomskom i političkom bespuću.

Pokazalo se da su upravo procesi uspostavljanja svetskog društva, koje bi se zasnivalo na liberalnim i demokratskim kvalitetima, uveliko uticali na radikalnu desocijalizaciju prostora širom savremenog sveta. Snažne manjkavosti globalnog svetskog poretka intenzivirali su brojne političke, socijalne i verske dezintegrativne procese, pa se ispostavilo da je bila pogrešna najava da je sa globalizacijom otpočela era međunarodnog približavanja. Istovremeno, sve izraženija međuzavisnost savremenih društava, zasnovana na ostvarenjima tehnoloških dometa postindustrijskog društva, proširila je spektar pitanja koja podrazumevaju globalni pristup.

Ključne reči: *obaveštajne službe, nacionalna bezbednost, državni udar, Gestapo, NKVD/KGB, MI 5, FBI, CIA*

Uvod

Savremena globalizacija spada u red najpopularnijih koncepata stvaranja jedinstvene zajednice čovečanstva koji je pobudio ogromna očekivanja i podstakao ogromnu energiju. Aspiracija za jedinstvenim upravljanjem svetom stara je koliko i sam

* Vanr. prof. dr Stanislav Stojanović, stanislav.stojanovic@mod.gov.rs

svet, pa se kontinuitet globalnih političkih stremljenja može pratiti od najranijih početaka društvene istorije čovečanstva. Međutim, nikada do sada jedna ideja koja ima za cilj geografsko i političko objedinjavanje sveta nije imala takvu snagu i zavodljivost kao što je to slučaj sa savremenom globalizacijom.

Zagovornici globalizacije tvrdili su da je trijumf Zapada u hladnoratovskom nadmetanju potvrdio superiornost liberalnog modela i da taj trijumf istovremeno predstavlja raskid sa realpolitičkom percepcijom međunarodnih odnosa politike. Na taj način, kako se tvrdilo, stvorene su pretpostavke da društva širom sveta otpočnu sopstvenu rekonstrukciju i kroz prizmu neoliberalne ekonomske škole definišu nove pravce društvenog razvoja. Najavljen je proces globalnog zblizavanja, stvaranja globalne kulture i univerzalizacije demokratskog upravljanja. Ta misija stvaranja globalnog društva u kojem ekonomske sile definišu sve ostale društvene sadržaje deklarirana je kao neizbežnost i neminovnost.

Danas je evidentno da se društvena i politička realnost nije razvijala onako kako su to zagovornici globalizacije najavljivali na početku poslednje decenije dvadesetog veka. Izuzetna tehnološka dostignuća koja su stavljena u funkciju društvenog napretka ne mogu da ublaže poražavajuće neuspehe i bolne posledice globalizacije koje otvaraju prostore dugotrajne nestabilnosti sveta i socijalnog, ekonomskog i političkog bespuća njegovog razvoja. Ishod globalnih procesa, drugim rečima, nema nikakve veze sa istinom o neizbežnosti ekonomskog teorijskog koncepta čija je ambicija bila da preoblikuje političke, ekonomske i socijalne oblasti savremenih društava. Sada sve više bleđi ta jasna zamisao globalizacije o raskidu sa do tada poznatom istorijom i preuređenju sveta prema zahtevima ekonomskih sila. Svet je zapao u doba konfuzije i meteža, pa umesto zahteva da se država diskredituje i podvrgne ekonomskim zakonitostima, sve su snažnija zalaganja da se ona iznova osnaži kako bi mogla da se suočava sa brojnim posledicama koje je produkovala era globalizacije.

Krah ekonomije probudio je ionako veliko nepoverenje prema ekonomiji kao okviru društvenog organizovanja. Nejednakosti i siromaštvo desocijalizovali su prostor koji je dostigao planetarne razmere. Snažno približavanje naroda, političkih zajednica i kultura i intenziviranje njihove međuzavisnosti podstaklo je i sve intenzivnije razilaženje, sve snažnije radikalizovanje nacionalnog što zadobija najrazornije forme, a broj demokratskih uređenih država u svetu i njihova vitalnost opada. Ekonomske krize i finansijska nestabilnost diskreditovali su ideju globalnog tržišta i podstakli pojavu novih nacionalnih modela i reafirmaciju nacionalnih država, rast nepoverenja i zaoštavanje podela između Istoka i Zapada, dok sukob hrišćanstva i islama takođe dobija na intenzitetu. Sve je izvesniji povratak konceptu sveta u kojem realpolitički instrumenti postaju preovlađujući, čime se poništava optimizam globalista o promenama u odnosima u međunarodnoj politici.

Nesporno je da danas druge sile, a ne globalizacija, sve više diktiraju kurs kretanja i razvoja savremene realnosti. Baš zbog toga sve je manje onih koji veruju u neminovnost projekta globalnog društva, čije noseće principe definiše ekonomija bez granica. Istovremeno, globalizacija, pre svega njeni tehnološki dometi, uvećala je broj problema koji traže globalni angažman i umnožila delatnosti koje zahtevaju međunarodno regulisanje. Otuda, ispoljene suštinske manjkavosti globalnog upravljanja svetom, iako su obeshrabrile veru u jedno čovečanstvo, nisu umanjile objektivnu potrebu globalnog pristupa mnogim sadržajima savremene egzistencije ljudi.

Globalizacija i obećana budućnost

Pitanje svetske vlasti, kao i potrebe za njom, nije stvarno novo pitanje, jer ono je uvek postojalo. Čovečanstvo viđeno kao jedinstvena zajednica je večna ideja, pa se može reći da je svako vreme imalo svoju globalizaciju. Kontinuitet globalnih političkih stremljenja može se pratiti od najranijih početaka političkog organizovanja ljudi, a geografska celovitost i totalitet političke vlasti bili su noseće ideje globalnih projekata u istoriji političke prakse. Ogromna zavodljivost ideje stvaranja univerzalne svetske zajednice bila je pokretačka snaga mnogih globalnih projekata koji su obeležili istorijske epohe.

Savremena globalizacija,¹ čije se pojavljivanje poklapa sa istorijskim porazom komunističkog koncepta sveta i trijumfom liberalne vizije međunarodnog poretka, kao i snažnim tehnološkim iskorakom, najavila je veliku transformaciju sveta. U osnovi, uspostavljanje liberalnog globalnog poretka trebalo je da znači kraj istorije kao drugog imena za sukobe, konflikte i ratove i početak planetarnog raja čiji je opšti smisao nesmetan protok ljudi, ideja, roba, kapitala i informacija, stvaranja sveta koji je sve više povezan, u kojem državne granice imaju sve manji značaj, proširivanje lokalnih horizonata, stvaranja kosmopolitske kulture i formiranje građanina sveta.² Globalizacija je bila nagoveštaj stvaranja novog međunarodnog poretka u kojem svi ideološki sukobi postaju apsurdni, a nacionalne države nisu nužno suprotstavljene već imaju vrednosno bliske ciljeve razvoja, što otvara prostore za mešanje različitih kultura i civilizacijskih obrazaca i ukidanje nacionalnih ograničenja koja sputavaju slobodu trgovine i komunikacija. Radikalna rekonstrukcija međunarodnih odnosa najavljivana je kao velika transformacija sveta koja je trebalo da označi završetak svakog strateškog i ideološkog sukoba, što je trebalo da označi i svojevrsan kraj istorije.³ Zavodljivost ideje stvaranja svetskog društva imala je ogromne razmere, podstičući sveopšti, univerzalni optimizam. Nepomirljivi protivnici iz vremena hladnog rata počeli su da dele zajedničke vrednosti, uključujući i želju za političkom i ekonomskom integracijom, pa je epoha globalnog približavanja mogla da otpočne.⁴

Velika transformacija sveta u osnovi se temeljila na poništavanju Vestfalskog koncepta državnog ustrojstva i delovanje političkih aktera na realpolitičkim načelima. Globalizacija je najavila svemoć ekonomskih zakonitosti i koncept globalnog tržišta kao opšteg regulatora društvenog života. Sva društvena pitanja su u osnovi ekonomska pitanja, pa ekonomska logika mora da bude u osnovi društvenog organizovanja. Koncept otvorenog tržišta, kao suštinsko obeležje neoliberalne vizije društvenog ustrojstva sveta, koji u suštini znači negaciju bilo kakvog oblika planske i kontrolisane ekonomije, otvorio je prostore za promociju liberalizacija, deregulacija i privatizacija, kao nosećih načela preoblikovanja društvene realnosti savremenih ljudi.

Individualizam, kao jedno od najznačajnijih načela liberalne političke teorije, proglašen je za socijalni ideal i pretpostavku izgradnje društva snažnih pojedinaca spremnih za nadmetanje i konkurenciju kao neophodnih pretpostavki opšteg progressa. U osnovi zala-

¹ Postoji razlika u značenju pojma globalizam i globalizacija. Pojam globalizma podrazumeva koncept, ideologiju, a globalizacija je proces kojim se globalizam dostiže i ostvaruje.

² С. Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, ВИЗ, Београд, 2009, стр. 9-10.

³ Р. Кејџан, *Повератак историје и крај снова*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009, стр. 9.

⁴ R. Kejgan *isto*, str. 10.

ganja za privatizaciju stoje individualistički vrednosni sadržaji koji su primarno usmereni na oslobađanje energije pojedinca i podsticanje njihove poslovne inicijativnosti. U takvom vrednosnom sistemu koncentracija bogatstva je nagrada za one koji su preduzimljivi. Upravo zato se na privatni sektor gleda kao na glavni izvor ekonomske obnove i razvoja, porasta investicija i zaposlenosti i stvaranja bogatstva.

Najavljivano je da će snage globalizma i nezaustavljive sile samoregulišućeg tržišta osporiti značaj socijalne i zaštitne sposobnosti nacionalne države konceptima deregulacije i privatizacije i trgovinom bez granica. Isticano je da će moć u budućnosti počivati na globalnom tržištu. Drugim rečima, ekonomija će, umesto politike i vojske, oblikovati tok ljudske istorije.⁵ Globalna tržišta, oslobođena uskih nacionalnih interesa i sputavajućih opterećenja društvene legislative, postepeno će uspostaviti balanse ekonomske i sveukupne društvene stabilnosti. Takva predviđanja pospešivala su zalaganje za potpunu emancipaciju ekonomije od državne regulative i njeno izvlačenje iz nacionalnih okvira. Favorizovanje ekonomske deregulacije i koncepta otvorenog tržišta podsticali su i ideju privrednog gigantizma, zbog čega se opravdano može reći da se delovanje globalizacijskih procesa primarno svodilo na stvaranja globalnog tržišta bez kontrole.

Tvrdilo se da ekonomija svojim poslovnim samoregulišućim mehanizmima predstavlja najefikasniji sistem za uspostavljanje društvenog reda. Ideja deregulacije blisko je povezana sa idejom trgovine bez granica i uverenjem da ona jeste rešenje za mnogobrojne društveno ispoljene disfunkcionalnosti i da, kao takva, otvara neslućene prostore razvoja i progresa.

Multinacionalne kompanije, kao otelotvorenje sna o tržištu bez granica, svojom moći i sve većom dominacijom nad nacionalnim ekonomijama postaju vodeća sila u kreiranju novog civilizacijskog diskursa u kojem je ekonomija ključni društveni regulatorni mehanizam. Neograničene geografskim limitima i socijalnim obavezama nacionalnih država, multinacionalne kompanije postaju model organizovanja ekonomije bez granice, zagovarajući racionalnost i efikasnost kao osnovne principe ekonomije uspeha. Njihova snaga i moć, kao i dominacija nacionalnom ekonomijom, učiniće ih političkim akterom koji je sposoban da se nadmeće sa autoritetom nacionalne države.⁶ Isto tako, akumulirana gigantska politička i ekonomska snaga i moć multinacionalnih kompanija treba da umanje opasnosti od ekonomskih nepredvidivosti i da one, kao takve, budu osnov međunarodne stabilnosti. Takva izuzetna ekonomska i politička pozicioniranost omogućava da postanu predvodnici tržišnog vođstva i razvoja i zdravog upravljanja svetom. Na taj način, istorijski ciklusi mira i ratova će se prekinuti, odnosno istorija će biti mrtva.⁷

Ekskluzivnost savremene globalizacije predstavlja stav da će sve civilizacije nadalje da predvodi trgovina, pa bi ostali delovi ljudske delatnosti, od politike do kulture, trebalo prevashodno da budu posmatrani kroz prizmu ekonomije.⁸ Takvo opredeljenje zasnivano je na stavu da su društveni programi neuspešni i nedelotvorni ukoliko ne podležu zakonitostima slobodnog tržišta. Otuda je ideja tržišnog vođstva noseća, koja kroz koncept internacionalizma reformiše civilizacije iz perspektive neoliberalne ekonomske teorije.⁹

⁵ Џ. П. Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 23.

⁶ Д.Ž. Р. Сол, *исто*, стр. 103.

⁷ Д.Ž. Р. Сол, *исто*, стр. 24.

⁸ Д.Ž. Р. Сол, *исто*, стр. 25.

⁹ Видети више у: С. Стојановић, *исто*, стр. 41-49.

Dalje, internacionalizacija ekonomskih politika ograničava prostor vladama da kontrolišu nacionalnu ekonomiju, a time i sposobnost da projektuju ekonomski razvoj, zaštite suverenitet i promovišu nacionalne identitete i kulturološku posebnost. Suzbijanjem državnog intervencionizma širi se prostor univerzalističkom konceptu sveta i njegovoj sve izvesnijoj ravnoteži koja je manje-više prirodna, zahvaljujući oslobođenim silama tržišta. Nametnuta neoliberalna paradigma bila je izričita – tržište je i efikasno i samoregulišuće, a države, nacionalni interesi, a posebno granice, relikv su prošlosti, što znači kraj društva kao teritorijalnog pojma, jer budućnost sveta predstavlja otvoreno društvo.

Za zagovornike ekonomskog neoliberalizma trgovina skoro deterministički kreira mir i stabilnost. Slobodan protok roba i ideja u eri globalizma biće brana sukobima među ljudima jer, kako je još smatrao Montesquieu, prirodni učinak trgovine je da vodi miru. Tvrdilo se da je malo verovatno da države koje trguju mogu da zarate, jer trgovina oblikuje blagi moral i kooperativno ponašanje. Otuda, zalaganje za ekonomsku integraciju nužno će dovesti i do političke integracije, pacifikovanja odnosa među ljudima, što sve znači i mirniji svet. Miroljubiv karakter liberalnih na taj način bi trebalo da bude osnova za redefiniisanje pogleda na svet u kojem će geopolitičke precepcije u međunarodnoj politici trajno ustupiti mesto geoeconomiji. Intenzivno komercijalizovana društva bila bi liberalnija, kako u praktikovanju unutrašnje, tako i spoljne politike. Drugim rečima, smatralo se da se asocijalna ljudska priroda može korigovati praktikovanjem odgovarajućih ekonomskih aranžmana i instrumenta i tako kreirati socijalne pretpostavke za liberalnije osnove ustrojstva unutar države i njenog odnosa prema drugim državama.

Tvrdilo se da će globalizovana ekonomija ubrzavati procese najpre ekonomske, a zatim i političke liberalizacije država širom sveta. Takve tvrdnje temeljile su se na izvornim idejama liberalizma o stvaranju međunarodnog sistema zakona i institucija koji bi ispunio san o svetu bez rata, jer kako je Kant zamišljao – svet „liberalnih vlada bio bi svet bez rata”.¹⁰ Tako će, zahvaljujući globalizaciji, kao progresivnoj istorijskoj snazi, posthladnoratovski svet biti svet u kojem se šire i snažno dominiraju demokratska društva i otvorena tržišta, čime će tradicionalni sukobi nacionalnih interesa i ideološka sporenja postati stvar prošlosti. Svet sastavljen od liberalnih demokratskih država postepeno bi uvodio međunarodni poredak koji bi sadržao liberalne i demokratske kvalitete. Takve istorijske sistemske promene, snažno podstaknute globalnim procesima, označile bi trijumf liberalne vizije međunarodnog poretka. Drugim rečima, masovni zaokret ka demokratiji, koji je, kako smatra Bagvati, započeo osamdesetih godina prošlog veka,¹¹ otvorio je put univerzalizovanju liberalnog modela društvenog upravljanja, a svet ustrojen od društva po liberalno-demokratskim principima označio bi i Fukujamin kraj istorije i početak snova.¹²

Takva očekivanja bila su snažno podržana verom u neizbežnost ljudskog progressa i linearni tok istorije koja se kreće samo u jednom pravcu. Pretpostavke o kontinuiranom progressu u nauci i tehnologiji, kao važnom segmentu predstave o globalizaciji,¹³ davale su snagu optimističkoj veri u istorijsku misiju globalizacije. Tvrdilo se da se hladni rat za-

¹⁰ Videti više u: R. Kejgan, *isto*, str. 12.

¹¹ J. Багвати, *У одбрану глобализације*, Службени гласник, Београд, 2008, str. 120-122.

¹² Interesantno je pomenuti da je Kantov „večni mir” podrazumevao zajednicu liberalnih republika i bio bi izgrađen na prirodnoj želji svih naroda da žive u miru i materijalnoj udobnosti. Videti više u: R. Kejgan, *isto*, str. 98.

¹³ J. Бабић, Увод, Зборник, *Глобално управљање светом*, Правни факултет Универзитета у Београду, Досије студио, Београд, 2011. str. 2.

vršio trijumfom ispravnijeg pogleda na svet, što znači da savremeni međunarodni poredak nije ništa drugo do nova faza u civilizacijskom napredovanju čovečanstva koji se od konflikata i ratova kreće prema miroljubivim sadržajima društvene egzistencije ljudi. Nove društvene sile, sile globalne ekonomije, sile su neminovnosti, pa su ubrzani ekonomski razvoj i progres sveta samim tim neminovni, što, drugim rečima, znači ne postoji druga alternativa.¹⁴ Naravno, ne sme se prevideti da je tehnološki progres svakako predstavljao osnovu tvrdnje o globalnom optimizmu.

Ključni doprinos SAD u pobedi liberalističke vizije međunarodne politike i afirmaciji globalnih procesa koji se temelje na unverzalističkom konceptu međunarodne politike i uspostavljanju sveta, kako je najavljivano, sasvim različitog od do tada poznatih svetova obezbedili su naročitu poziciju SAD u procesu uspostavljanja sveta, kako je najavljivano, sasvim različitog od do tada poznatih svetova,¹⁵ obezbedili su izuzetnu međunarodnu poziciju SAD. Neprikosnoveno liderstvo bilo je osnova da vođenje sveta SAD proglaše za svoj osnovni cilj, koji se, kako se samouvereno naglašavalo, poklapa sa ciljem i interesom celog čovečanstva. Naglašavajući da njena jedinstvena imperijalna moć nije osnova dominacije nad drugima, već širenje prostora demokratski uređenog sveta, SAD su smatrale svojom obavezom da preuzimu ulogu tvorca i garanta najavljivanog novog svetskog poretka. Tako, zahvaljujući novoj svetsko-političkoj poziciji, Amerika postaje neprikosnovena nacija,¹⁶ stekavši do tada u istoriji neviđenu poziciju da upravlja uspostavljanjem globalne uprave nad svetom.

Evropa koja je nakon kraja hladnoratovskog nadmetanja intenzivirala integracijske odnose, zasnovane, pre svega, na moći standarda, najavljivana je kao uzoran model zajednice postmodernog doba u kojem bi tradicionalni interesi i politika moći ustupili mesto međunarodnom pravu, nadnacionalnim institucijama i zajedničkom udruženom suverenitetu. Evropska unija, kao institucionalizacija takvih stremljenja, sagledavana je kao prethodnica načina na koji će svet biti organizovan u 21. veku. Na taj način je Evropa, kao glavna arena istorijskih nadmetanja velikih sila (pitanje je da li je to i sada, imajući u vidu okretanje SAD i RF prema Kini i njenom značaju ili samo preformulacija navedenog), nagovestila odbacivanje politike sile i otpočela proces usavršavanja političkog poretka i svojih postmodernih institucija.

Globalna zajednica i izneverena očekivanja

Samouvereno proklamovanje kraja istorije i najava transnacionalne vizije sveta i planetarnog raja u oštrom je kontrastu sa realnošću globalnog društva u pokušaju. Trijumf liberalizma nije se potvrdio kao osnova univerzalne svetske zajednice, a optimizam globalizacije, koji je budio nadu nije bio osnovan, zbog čega retrospektiva dostignuća globalizacija predstavlja njenu nedvosmislenu diskvalifikaciju kao koncepta koji je najavljivao kao poslednja rekonstrukcija sveta. Ona se danas poistovećuje sa fascinantnim dometi-

¹⁴ Dž. R. Sol, *isto*, str. 116.

¹⁵ R. Kejgan, *isto*, str. 12.

¹⁶ X. Минклер, *ИМПЕРИЈЕ Логика владања светом – од Старог Рима до Сједињених држава*, Албартос плус, Службени гласник, Београд, 2009, str. 186.

ma tehnološkog razvoja,¹⁷ ali još više sa autodestruktivnim političkim i socioekonomskim disbalansima koji ostavljaju bolne posledice koje Sol naziva živim ranama.¹⁸ Pokazalo se da obećanja globalizacije, kao društvenog koncepta koji se temelji na globalnim standardima jednog pogleda na svet, izmiču i da je ideja opšteg dobra, kao noseća ideja tog pogleda urušena, da sveobuhvatni ekonomski pristup nije smanjio, a još manje eliminisao društvene protivurečnosti, da nužno ne podstiče društveno i ekonomsko blagostanje, niti je ekološki održiv. Kao konceptijski okvir globalizacije, neoliberalizam se u praksi pokazao ne samo kao socijalno neodgovoran i moralno neosetljiv, već i ekonomski neefikasan društveni koncept.

Manifestovani disbalansi diskredituju globalizaciju kao internacionalni koncept, što potvrđuju brojni pokazatelji da intenzitet globalnih procesa, ne samo u politici i ekonomiji, već i u drugim sferama savremenog života, splašnjava. Tako je, umesto najavljenog približavanja sveta, zasnovanog na ideji globalnog univerzalizma, otpočelo doba njegovog razilaženja koje poprima onespokojavajuće forme. Nada da će posle kraja hladnog rata biti uspostavljen novi miroljubivi poredak raspršila je stvarnost, zbog čega se konstatuje prekid snova o kraju istorije, jer je povratak istorije postao vidljiv, čime, kako duhovito primećuje Kejgan, svet ponovo postaje normalan.¹⁹ U međunarodnoj politici dominantnu poziciju ponovo zauzimaju instrumenti realpolitičke teorije – velike sile se ponovo takmiče za prevlast, a geopolitički obrasci dobijaju na afirmaciji u međunarodnoj politici. Pokazalo se da je globalni poredak sastavljen od ravnopravnih država bez imperijalnog aktera samo poželjna vrednost kojoj može samo da se se teži.²⁰

Isticana magija otvorenog tržišta nije obezbedila ekonomski porast, niti napredak javnog blagostanja. Trgovina čiji se obim uvećavao izuzetnom brzinom nije vodio do sveobuhvatnijeg privrednog rasta, širenja bogatstva i njegove primerenije raspodele, kao i smanjenja nezaposlenosti.²¹ Ispostavilo se da ideja intenzivne trgovine ne znači i podsticanje društvenog rasta, jer kapital podrazumeva privatni interes, koji najčešće ne zna za javni interes ili ignoriše njegove zahteve. Prosečna stopa rasta američke privrede, za koju se smatra da je generator globalnih ekonomskih trendova, u periodu od pedesetih do osamdesetih godina 20. veka iznosila je oko 3,75%, dok je u periodu od osamdesetih do danas, kada se dešava „revolucija otvorenog tržišta“, manje od 3%.

Deregulacija, liberalizacija i privatizacija, kao noseći postulati globalističke ere, devastirali su velike delove sveta. Došlo je do marginalizacije i potpunog gašenja ekonomija nezavijenog sveta koje nisu mogla da funkcionišu u izričito neoliberalnim uslovima kretanja

¹⁷ Koncept globalnog društva nesumnjivo je bio afirmacija ljudske inventivnosti i moći znanja. Nepojmljiv tehnološki progres je iz osnova izmenio do tada važeće društvene postulate, kreirajući okvire otvorenog društva i globalne komunikacije. Stvoreni su tehnološki i, isto tako, društveni okviri za slobodnu razmenu ideja, znanja i kapitala. Kultura transparentnosti otvorila je prostore za širenje demokratskih formi političkog organizovanja i političko osveščivanja pojedinaca i društvenih kolektiviteta i uspostavljanje globalne svesti i ideje globalnog zajedništva, kao i vrednosno uzdizanje ideje građanina sveta. Pozicija pojedinca je i njegova moć da deluje i saraduje, a globalno je transformisana do nivoa koja ni najsmelija predviđanja tehnološke utopije nisu mogla da predvide. Jačanje svesti o nedeljivosti globalne bezbednosti podstaklo je jačanje multilateralizma i partnerstva u međunarodnoj politici. Iniciran je ogroman entuzijazam i podstaknut ogroman optimizam, što je globalizaciju učinilo jednim od od najpopularnijih koncepata svetskog društva.

¹⁸ Dž. R. Sol, *isto*, str. 9.

¹⁹ R. Kejgan, *isto*, str. 9.

²⁰ H. Minkler, *isto*, str. 8.

²¹ Dž. R. Sol, *isto*, str. 171.

ekonomskih tokova. Globalna politička i socijalna situacija se pogoršala, siromaštvo povećalo, a nestabilnost proširila na ogromna prostranstva sveta. Degradacija javnog dobra i javnog interesa i odsustvo elementarnih principa etike solidarnosti i sve snažnije osećanje nepravde podstakli su duboka socijalna raslojavanja i erupciju sociopatoloških procesa koji su u novim uslovima zadobili transnacionalne domete. Pokazalo se da je deregulacija koja ignoriše značaj sposobnosti nerazvijenijih nacionalnih ekonomija da se uspešno nose sa opasnostima u potpunosti liberalizovanog tržišta bila pogubna,²² pri čemu je postalo jasno da su ekonomske politike, uključujući i one koje su u vezi sa deregulacijom, najčešće bile posledica političkih i ekonomskih snaga, interesa, ideja i ideologija.²³

Insistiranje na privatizaciji počivalo je na stavu da će se privrednim i drugim kapacitetima nužno bolje upravljati ako su nečije vlasništvo, jer se tvrdilo da privatizacija uspostavlja obrazac uspeha. Međutim, pri tome je izostalo elementarno kritičko prosuđivanje o smislu i razlozima privatizacije, pa su na taj način kroz privatizaciju, pre svega u državama u kojima je došlo do sloma socijalističkog sistema, nestali ili skoro ilegalno prisvojeni kapitalni privredni, socijalni i infrastrukturni objekti.²⁴ Osobenost globalizacije i njeno preferiranje privatne svojine otvorilo je brojne teškoće na uspostavljanju balansa između javnog i privatnog sektora, urušavajući pravila zaštite javnog interesa, otvarajući prostor za nekontrolisani porast nejednakosti i društvo koje je izuzetno neravnomerno. Proces privatizacije obezvređio je značaj javnog sektora i opšteg dobra, a merila morala i solidarnosti zamenio merilima privatnog interesa. Koristeći međunarodnu slobodu poslovanja, multinacionalne korporacije i finansijske elite, preko različitih oblika deformisane konkurencije, koje maju malo veze sa otvorenim tržištem, stvorili su monopole, koji primarno dirigovani razlozima profita generišu razorne društvene implikacije. Sve to potvrđuje Stiglicov stav koji da su pohlepa i gramzivost kapitala bez društvene kontrole zlikovci svake ekonomije.²⁵

Insistiranjem na ekstremnom individualizmu koji poništava sve veze ljudske solidarnosti, globalizacija je nagovestila negaciju javnog dobra uz snažan naglasak na utilitarnističkoj percepciji društvenih odnosa i potiskivanja značaja etičkih standarda. Naime, prirodna veza između globalista – neoliberala i moderne tehnokratije podrazumeva isključivo utilitarnističku matricu, pa takva vrsta odnosa kreira nesposobnost za neutilitarnističke društvene sadržaje.²⁶ Vlasnici kapitala imaju suprotan interes od interesa društva, jer profitna stopa, kako je smatrao Smit, opada sa rastom društvenog prosperiteta. Iz takvog, u suštini asocijalnog konteksta, proizilazi odsustvo brige za javnim dobrom, što je povezano sa insistiranjem na konzumerizmu i materijalnim dobrima, što, takođe, dalje degradira najvažnije sadržaje socijalnog prostora unutar savremenih društava.

²² U Indiji i Kini tržišne reforme izvršene su u skladu sa nacionalnim interesima. Naime, imajući u vidu nivo siromaštva, Kina i Indija nisu otvorile svoje teritorije za neregulisane međunarodne aktivnosti. Kina je prihvatila tržišnu orijentaciju predvođenu državom. Videti više u: D.Ž. R. Sol, *isto*, str. 251.

²³ Ц. Стиглиц, *Слободан пад - Америка слободно тржиште и слом светске привреде*, Академска књига, Нови Сад, 2013, стр. 13.

²⁴ Zapadni diskurs čistog tržišta prihvatila je Rusija za vreme vlasti Borisa Jeljcina. Tako je neregulisani način privatizacije omogućio erupciju kriminala i korupcije, a rasprodajom državne imovine 70% ruskih privrednih potencijala završilo je u rukama privatnog sektora. Videti više u: D.Ž. R. Sol, *isto*, str. 139.

²⁵ D.Ž. Stiglic, *isto*, str. 349.

²⁶ D.Ž. R. Sol, *isto*, str. 81-82.

Globalni uticaji tokova kapitala podstakli su proces socijalne denacionalizacije i slabljenje nacionalnih država, kao i eroziju njenih kontrolnih i upravljačkih moći širom sveta, posebno u nerazvijenim delovima sveta. Negativan stav neoliberalnog determinizma prema pozitivnoj ulozi nacionalne države, a takva stremljenja neretko su bila motivisana i političkim razlozima, doveo je do pravog ekonomskog kraha u velikom broju država. Posebno su bile na udaru krhke i slabe ekonomije, jer nisu mogle da spreče tržište da se rukovodi isključivo zahtevima maksimalizacije profita. Dominacija stranog vlasništva i sve veće razdvajanje nacionalnog vlasništva i mesta proizvodnje imalo je za posledicu i protivurečne političke implikacije i paralizu političkih mera. Takvi procesi podstakli su procese društvenog propadanja, degradaciju koncepta socijalne države, ukidanje socijalnih programa i socijalnih mera zaštite i kraja ideje o punoj zaposlenosti. Zaboravila su se upozorenja da postmoderni ekonomski tokovi pretpostavljaju dekonstrukciju države, a ona nosi opasnost i osnova je dekonstrukcije društva.²⁷ Naravno, treba naglasiti da povlačenje države nije bilo ni sveopšte niti nepovratno, niti je bio standard za sve. Poznato je da SAD nikada nisu odustajale od koncepta moćne nacionalne države.

Nejednakosti, kako je potvrđeno na Forumu u Davosu 2015, koji se smatra duhovnim središtem globalizma i procesa globalizacije, poprimile su nepojmljive razmere i postale vid ekonomskog nasilja, ali i svojevrzne krize čovečanstva.²⁸ Na dramatičnost razmere naraslih nejednakosti u svetu ukazuje podatak da će jedan procenat najbogatijih ljudi u svetu posedovati veće bogatstvo nego preostalih 99% svetske populacije. Danas nema dileme da je raspodela bogatstva, koja zahvaljujući strukturalnoj neravnoteži globalizovane ekonomije, prvenstveno ide u prilog bogatima,²⁹ osnova porasta globalne nejednakosti i ogromnih frustracija, pri čemu su razorni efekti nejednakosti postali nezaobilazno obeležje i društava razvijenog sveta. Tako su profiti u SAD od 2000. godine do danas porasli za 40%, a plate svega za 0,5%.³⁰ Prema mišljenju Piketija, jedna od snaga koje vode ka snažnom porastu nejednakosti jeste tendencija da stopa prinosa na kapital raste brže od stope privrednog rasta. Drugim rečima, što je dohodak od kapitala veći to je veća i akumulacija kapitala koja povećava nejednakost čija je štetnost u društvenom, političkom i ekonomskom smislu ogromna.³¹

Najveći neuspeh globalizacije jeste nesposobnost da se održi zaposlenost, jer rast profita nije povezan sa društvenim razvojem. Visoke stope nezaposlenosti potvrđuju da je iznevereno obećanje globalizacije da će oslobođene tržišne sile pokrenuti nove međunarodne energije i podstaći globalni privredni razvoj, čime će se stvoriti uslovi za prevazilaženja degradirajućeg socijalnog efekta nezaposlenosti. Globalizacija tržišne radne snage doprinela je da je radna snaga ostala bez zaštite socijalne države, zbog čega radnici, prisiljeni elementarnim egzistencijalnim razlozima, rade u izrabljivačkim uslovima. Njihova pregovaračka pozicija, kao i pregovaračka pozicija sindikata, urušena je i gotovo bez uticaja na moć multinacionalnih kompanija i kapitala uopšte. U tom smislu posebno je bezizlazna situacija na tržištima nerazvijenog sveta na kojima se testira radna snaga i njena izdržljivost na izrabljivačke uslove rada i nesigurnost radnih mesta.

²⁷ P. Купер, *Распад нација – Поредак и хаос у 21. веку*, Филип Вишњић, Клуб плус, Београд, стр. 82.

²⁸ V. Robinson, *isto*, str. 13.

²⁹ A. Радовић, *Сумрак либерализма*, Интеркомерц, Београд, 2011.

³⁰ A. Radović, *isto*.

³¹ T. Piketi, *isto*, str. 625.

Masovno siromaštvo izraz je kraha ideje o opštem dobru kao jednom od ključnih obećanja globalizacije. Nagoveštaji da će globalizacija, zagovaranjem koncepta otvorenog tržišta, otvoriti prostore za rešavanje siromaštva kao jednog od urgentnih moralnih pitanja čovečanstva, ispostavili su se kao pogrešni. Više trgovine basnoslovno je uvećalo svetsko bogatstvo, ali dominantna tendencija da se bogatstvo koncentriše u rukama privilegovanih staleža dovelo je do siromaštva usred izobilja.³² Globalna polarizacija na siromašne i bogate osnova su za dalju društvenu polarizaciju, koja je osnova nestabilnosti i koja, u krajnjem, proizvodi ekstremizam. Rastuće siromaštvo i neravnopravnosti čini da polovina stanovništva sveta ne može da zadovolji svoje elementarne egzistencijalne potrebe, a činjenica da su ranije podsticani zdravstveni i obrazovni programi danas ugašeni navode na zaključak da su brojni regioni nerazvijenog sveta dugoročno osuđeni na globalnu periferiju.

Da se globalizacija nije potvrdila kao univerzalistički koncept dokaz je dužnička kriza³³ država Trećeg sveta koja onesposobljava čitave regione, podstičući nestabilnost, čime ogroman broj država ostaje izvan tokova razvoja savremenog sveta. Zahvaljujući neoliberalnoj politici, dužnička kriza zadobija takve razmere koje osuđuju nerazvijene države na poziciju globalne periferije. Nametanje rigoroznih uslova kreditiranja stavlja nerazvijene zemlje u izrazito nepovoljnu situaciju, pojačavajući jaz između siromaših i bogatih. Nespremnost globalne ekonomske elite da otpiše dugove zemljama u razvoju, kao i njihova ekspresna gotovost da kao nenaplative otpišu neuporedivo veće dugove banaka tokom globalne finansijske krize, potvrđuju ogromne razmere njihove socijalne i moralne neodgovornosti,³⁴ ali i ideološke ograničenosti u pogledu ideje globalnog zajedništva. Dimenzije dugova nerazvijenog sveta i odsustvo spremnosti da se oni rešavaju potvrđuju da su oni, takođe, oduvek bili ključno sredstvo političke moći, jer države koje zadesi dužničko ropstvo prestaju da budu suverene i da se rukovode sopstvenim interesima, ali isto tako, kako odlučno tvrdi Stiglic, dugovi su posledica lošeg upravljanja globalizacijom.³⁵

Autodestruktivnost globalizacije i nestabilnost svetskog ekonomskog sistema najupečatljivije potvrđuje alarmantno javljanje finansijskih kriza, počev od krize u Meksiku 1996. godine, zatim 1997. godine sunovrat ekonomija država jugoistočne Azije i ekonomsko destabilizovanje Rusije 1998. godine. Glavni razlog ovih kriza nalazi se u činjenici da su navedene države podlegle pritiscima da se otvore globalnoj ekonomiji, a liberalizacija tržišta u kratkom roku proizvela je ogroman pad zaposlenosti i opadanje ostalih ekonomskih parametara. Kriza iz 2008. godine, koja je proizvedena u SAD i proširila se na ceo svet sa globalnim implikacijama, pokopala je sve iluzije da je globalizacija pronašla odgovore na brojne nepredvidivosti kapitalističkih ekonomskih tokova. Sa krizom je postalo jasno da tržišna samoregulacija, koju je promovisala globalna privredno-finansijska elita, predstavlja frazu i da ne funkcioniše,³⁶ jer nije otklonila brojne nepredvidivosti u delovanju ekonomskih zakonitosti. Uprkos razornom iskustvu koje je svetska ekonomija doživela tokom finansijskih kriza 1997. i 1998. godine, neoliberalna ekonomska misao malo šta je učinila na kontroli ekonomskih kriza koje su u periodu od 1978. do 1998. godine više

³² V. Robinson, *isto*, str. 349.

³³ Dž. R. Sol, *isto*, str. 128.

³⁴ Dž. R. Sol, *isto*, str. 358.

³⁵ Dž. Stiglic, *isto*, str. 327.

³⁶ Dž. Stiglic, *isto*, str. 185.

od 124 puta potresale ekonomije u različitim delovima sveta.³⁷ Upravo nemogućnost da se ponudi primeren odgovor na sprečavanje posledica koje nose ekonomske krize, doprinela je da ideja samoregulišućeg tržišta doživi smrtonosni udarac u globalnoj finansijskoj krizi.³⁸

Nacionalizam koji se javlja uporedo sa hegemonijom vrednosnog univerzalizma poništava zahteve ka bliskosti i kulturi opštenja i pothranjuje težnju ka polarizaciji i ekstremizmu.³⁹ Takvi procesi usloveli su socijalnu radikalizaciju i retradicionalizaciju savremenih društava. Jačanjem nacionalnih određenja i radikalizovanjem mnogih aspekata etniciteta obezvređena je ideja globalnog identiteta, ali i humanistička ideja kulture, društva i zajednice. Potvrdilo se da i u svetu, koji je sve više globalizovan, život ljudi i politika njihovih zemalja ostaju uporno primarna lokalna stvar,⁴⁰ a nacionalistički pristup i nedostatak ozbiljnog kulturnog opštenja jeste ozbiljna prepreka multilateralnim poslovima. Krah nametljivog multikulturalizma i uspon političkog radikalizma, posebno ekstremnog nacionalizma, povezan je sa intenziviranjem procesa radikalizacija verskih učenja, posebno islama. U određenim delovima sveta proces radikalizacije islama i jačanje panislamističkih stremljenja progresivno se odvija. Nametljivi zapadni civilizacijski diskurs ignoriše kompleksnost islamske kulture, a egzistencijalna nesigurnost i siromaštvo u kojem žive ljudi u većini islamskih društava pothranjuju ubeđenja o nepravdi koja se čini islamskom svetu. Uporedo sa usponom islamskog radikalizma, svojim konceptom univerzalnih vrednosti globalizacija je i inicirala preporod verskog sistema svih konfesija i aktuelizovala njegov politički uticaj. Era preporoda nacionalnih država potvrđuje da ekonomija nije nadvladala sve druge društvene sile i da, prema tome, globalizacija ne samo da nije umanjila značaj identiteta već je podstakla njegov povratak. Ispostavilo se da se politički identitet još uvek zasniva na nacionalnim državama i da su političke zajednice organizovane na nacionalnom ili regionalnom, a ne globalnom nivou. I dalje su širom sveta prisutne značajne razlike oko poželjnih institucionalnih aranžmana, a globalne norme zaživele su samo kod uskog broja pitanja. Tome u prilog ide ponovno otkrivanje nacionalizma u središtu Evrope, kao prostoru za koji se verovalo da je otišao najdalje u praktikovanju multietničkog društvenog koncepta i postmodernog modela političke zajednice. Aktualizuje se vraćanje mita o etničkoj i civilizacijskoj posebnosti, što je oduvek bio uvod u ekstremistički diskurs⁴¹ i dominantnost lokalnih okvira u definisanju odnosa prema drugima. Kuper ispravno zapaža da je primat domaćeg terena danas očigledan u gotovo svim zemljama,⁴² što znači da moć razlikovanja nadjačava moć ideje globalnog zajedništva.

Globalni procesi najavili su uspon demokratije kao glavne ideološke doktrine našeg vremena, naglašavajući da će demokratska harmonizacija sveta značiti i bolji svet. Međutim, nedemokratski načini nametanje demokratije kao univerzalnog modela funkcionisanja savremenih društava, kao i siromaštvo i neobuzdane ekonomske nejednakosti koje prate proces globalizacije, obezvređili su vrednosti demokratskog modela upravljanja i podstakli skepticizam prema demokratiji i snažan otpor procesu demokratske integracije sveta. Prak-

³⁷ Dž. Stiglic, *isto*, str. 10.

³⁸ Д. Родрик, *Парадокс глобализације*, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 200.

³⁹ Videti više u: Dž. R. Sol, *isto*, str. 306-316.

⁴⁰ R. Kuper, *isto*, str. 89.

⁴¹ Dž. R. Sol, *isto*, str. 312.

⁴² R. Kuper, *isto*, str. 106.

sa destabilizacije radi stabilizacije kroz demokratizaciju bila je osnova inženjeringa konflikta i voluntarističkog pristupa vojnom intervencionizmu, čije su posledice sve veći broj disfunkcionalnih država, uz istovremeno snažno diskreditovanje modela demokratske uprave. Posebno je važno napomenuti da su akteri globalnih procesa ispoljili snažan otpor prema bilo kakvim formama demokratske uprave globalnim ekonomskim i drugim institucijama, iskazavši na taj način nepoverenje prema ideji demokratije kao načelu funkcionisanja globalnog društva. Sve to upozorava da diktatura ekonomije otvorenog tržišta stvara protivurečnost između neoliberalnog koncepta privređivanja, koji marginalizuje ogromnu većinu u savremenim društvima i demokratije kao forme praktikovanja političkog života.⁴³

Neuspesi globalizacije koji su usloveli porast siromaštva i slabljenje zaštitnih kapaciteta države otvorio je prostore za povratak široko rasprostranjenih pojava rata i nasilja. Snažna reafirmacija nacionalizma i verskog radikalizma, kao večne mogućnosti rata, ali i uverljivog dokaza da globalistička ideja nije delotvorna, dovela je do prave eksplozije novih formi oružanih sukoba, često nazivanog neregularno ratovanje. Ono je danas ustaljena forma ispoljavanja oružanog nasilja, što ukazuje na to da je proces njegove normalizacije uveliko odmakao, posebno ako se zna da je većina od 40 miliona žrtava od Drugog svetskog rata do danas poginula u uslovima neregularnog ratovanja.⁴⁴ Naravno, neregularno ratovanje nije slučajnost već je posledica devijantnih socioekonomskih i političkih tokova procesa globalizacije, pri čemu značajan aspekt tih procesa predstavlja i međunarodna inflacija oružja i tendencija promovisanja proizvodnje naoružanja u glavnu izvoznu industriju.

Kao najizraženija forma neregularnog ratovanja u kojem se suštinski slabije snage bore sa jačim i, po pravilu, od strane države organizovanim snagama, predstavlja terorizam, imajući u vidu da se svake godine u svetu dogodi oko 500 terorističkih napada.⁴⁵ Učestalost terorističkih akcija, kao i upotreba najmodernijeg naoružanja i vojne opreme, uverljivo dokazuje da je terorizam zadobio globalne razmere i da nosi ogroman potencijal za destabilizaciju velikih delova sveta, uključujući i prostor Evrope. Posebno je značajno istaći da je evidentno da je veoma teško prilagođavanje konvencionalnih vojnih struktura za suprotstavljanje, kako terorizmu, tako i ostalim formama neregularnog ratovanja.

Teroristički napad koji je izveden jedanaestog septembra 2001. godine bio je najava radikalne reafirmacije autoriteta nacionalne države i nadmoćnosti politike nad ekonomijom, uz diskreditovanje ekonomskog determinizma i moći tržišta. Tako je ideja globalizma gurnuta u stranu, a nacionalne vlade su ponovo povratile pravo da deluju i oblikuju vlastite društvene i ekonomske modele u skladu sa sopstvenim potrebama. Zato za Sola 2001. godina predstavlja i kraj globalizma, pošto su u međunarodnim okvirima nacionalne države i nacionalni interesi potisnuli globalne pristupe i ponovo postali prizma međunarodnog delovanja.⁴⁶ Umesto najavljivane deregulacije na delu, sve je očigledniji zaokret ka regulaciji kao važnoj pretpostavci reda i poretka, a takvi trendovi se pravdaju činjenicom da savremene krize zahtevaju reafirmaciju kompetencija nacionalne države.⁴⁷

⁴³ V. Robinson, *isto*, str. 364.

⁴⁴ Dž. R. Sol, *isto*, str. 318.

⁴⁵ Dž. R. Sol, *isto*, str. 319.

⁴⁶ Dž. R. Sol, *isto*, str. 273.

⁴⁷ Dž. R. Sol, *isto*, str. 309.

To što državno prevladava nad globalnim ubedljivo govori koliko je globalistička ideologija devitalizovana, što je uticalo da oslabi vera u globalistički koncept upravljanja svetom. Najdramatičniji preokret u procesu devalvacije globalističkog koncepta desio se tokom finansijske krize koja je zadesila svet tokom 2008. i 2009. godine. Država koja je smatrana za jeres u ekonomskoj teoriji globalizma priskočila je u pomoć već uveliko posrnulim bankarskim i finansijskim institucijama. Samo u Sjedinjenim Američkim Državama „obim garancija i novčane pomoći za rešavanje finansijskih problema dostigao je visinu od 80% BDP ili 12 biliona dolara”.⁴⁸ Tako je velika recesija u 2008. godini, kao najveća posle velike krize iz tridesetih godina prošlog veka, nametnula preispitivanje dugozavetnog pristupa da su slobodna i neregulisana tržišta efikasna.⁴⁹

Turbulentna posthladnoratovska politika otvorila je prostore da SAD postanu istinski sveobuhvatna globalna sila, koja svojom moći uspostavlja globalnu stabilnost i time više od drugih postaje odgovorna za demokratski razvoj i međunarodni poredak. Međutim, u nastojanju da trajno obezbedi poziciju supersile, Amerika se opredeljuje za ekspanzionističku, čak i agresivnu spoljnu politiku, pokušavajući da oblikuje svet prema sopstvenim političkim i moralnim opredeljenjima. Na taj način, afirmišući ekonomsku politiku globalnog tržišta i nedemokratsku prirodu donošenja odluke na globalnom nivou, SAD su brzo odustale od koncepta globalnog društva zasnovanog na multilateralizmu i jednakosti i vratile se realističkoj koncepciji sveta zasnovanoj na njenoj militarističkoj strateškoj kulturi,⁵⁰ uspostavljajući osnove za jedan autoritarni međunarodni poredak. Osnovni elementi najavljenog globalnog diskursa žrtvovani su radi globalnih hegemonističkih aspiracija, pa je takvom hegemonističkom politikom upravljanja svetom, čiju je ideološku dopadljivost teško poreći,⁵¹ diskreditovala međunarodni pravni poredak, otvarajući prostor za nestabilnost i nepredvidivost u međunarodnom sistemu. Istovremeno, svojom imperijalnom preforsiranošću, SAD su postakle globalnu netrpeljivost prema sebi sopstvenoj spoljnoj politici, ali i opadanje sopstvene moći.⁵² Naime, njena sveprisutnost na početku novog milenijuma nužno je primoravaju na defanzivnu poziciju i slabljenje, mada je još uvek prisutno uverenje da svoje ekonomsko posustajanje nadoknađuje vojnim i diplomatskim sredstvima. Međutim, danas se sve jasnije ocrtavaju novi globalni akteri koji podstiču nove regionalne okvire grupisanja, čime iskazuju ambicije na trajnom prevladavanju asimetričnosti u međunarodnim odnosima. Rejnold Nibur je upozoravao da američke ambicije i preterana vera u sopstvenu moć vode slabljenju njene liderske pozicije, mada je verovao da svetski problemi ne mogu biti rešeni ako Amerika ne prihvati punu odgovornost za njihovo rešavanje.⁵³

⁴⁸ Dž. Stiglic, *isto*, str. 144.

⁴⁹ Dž. Stiglic, *isto*, str. 7.

⁵⁰ P. Kejran, *O rajju i moći*, Чаробна књига, Београд, 2003, str. 8.

⁵¹ В. И. Робинсон, *Подстицање полиархије*, Албатрос плус, Југоисток XXI, Београд, str. 8.

⁵² MMF je objavio da će Kina do kraja 2014. godine preteći ekonomiju SAD i da će zvanično postati najveća svetska ekonomija. Bruto društveni proizvod Kine do kraja 2014. godine iznosiće 17,6 milijarde dolara, dok će u isto vreme američki iznositi 17,4 milijarde dolara. Kineski prodor na tron lidera globalne ekonomije zasnovan na upoređivanju kupovne moći novca – PPP. BDP Kine je 1980. godine iznosio jednu desetinu BDP SAD. Procenjuje se da će do 2020. godine kineski BDP za 20% odsto nadmašiti BDP SAD. Prosečni rast Kine u poslednjih 40 godina je 9,8, dok je rast SAD 2,7. *Politika*, 10. oktobar 2014.

⁵³ P. Kejran, *Повератак историје и крај снова*, str. 100.

Evropska unija, kao postnacionalni koncept društvenog organizovanja, suočava se sa ekonomskom i još više identitetskom krizom koje ugrožavaju njene temelje. Evropski politički poredak sve više otvara prostore za nedemokratske procese kojima se multilateralizam pretvara u unilateralizam, jednakost u hegemoniju, suverenitete u zavisnost, poštovanje se pretvara u nepoštovanje dostojanstva drugih država. Sudbina EU vezuje se za jednu državu, pa je tako realna opasnost da se, kako kaže Bek, evropska vizija preobrati u Nemačku viziju, odnosno da se umesto evropske Nemačke odvija proces nastajanja nemačke Evrope.⁵⁴ Neizgrađen odnos prema SAD i nespremnost da se osloni na unutrašnje snage, porast populističkih pokreta koji diskredituju koncept multikulturalizma, ogroman uticaj finansijskih elita, kao i nezadovoljstvo sistemom društvene raspodele koji pospešuje procese nejednakosti, čini da se osnovna pravila evropske demokratije pretvaraju u svoju suprotnost.

Globalistička ideja tržišno determinisanih standarda nije se pokazala plodotvornom, pa su tenzije između teorije globalne ekonomije i stvarnosti sve izraženije.⁵⁵ Tvrdnje globalista da njihova teorija nije ideologija već izraz neizbežnih i nezaustavljivih sila tehnologije i međunarodnog tržišta pokazala se kao pseudonaučna teorija. Nestanak ekonomske neizbežnosti globalizacije i opadanje vere u globalnu ekonomsku istinu ojačao je kritičke pristupe dometima globalizacije, i zaključke da je globalizam bio tek jedna ekonomska teorija, a ne zamena za sve koncepte internacionalizma. Možda smo svedoci, kako misli Sol, ne kraja globalističke ere nego i zapadne racionalističke ere i njene opsednutosti jasnim linearnim strukturama. On opravdano upozorava da smo možda na početku velikog preokreta, gde će druge kulture s mnogo kompleksnijim shvatanjem društvenog ustrojstva preuzeti globalno vođstvo.⁵⁶

Ideološki pristup pristalica globalizacije ukazuje na zapanjujuće odsustvo kritičkog pristupa. Opsednutost idejom gigantizma i teorijama koje moraju funkcionisati na globalnom nivou i ideološka uverenost u istinitost globalističkog viđenja sveta, onemogućili su kritičko prosuđivanje obećanja koja treba da donesu globalni procesi. Urušavanje socijalističkog načina privređivanja, koji je predstavljao ozbiljnu alternativu, učinio je neoliberalnu ekonomiju jedino mogućom, obezbedivši diskvalifikaciju kritičkog prosuđivanja njenih dometa. Preuvličavanje slobodne trgovine, zajedno sa preteranim isticanjem determinizma tehnologije i nadmoćnosti racionalnih sistema upravljanja, zagovaranje ideje o civilizaciji koja veruje da je vodi ekonomija, davali su globalizaciji snažne ideološke sadržaje, a poznato je da za ideološku uverenost iskustvo nema značaja.⁵⁷ Međutim, kako smatraju brojni teoretičari međunarodnih odnosa, bilo je isuviše naivno poverovati u svetsku politiku koja bi bila različita od političkih obrazaca koji se u istoriji ljudske civilizacije praktikuju više od dva milenijuma.

Globalizacija je pokret u defanzivi i danas nije više tako poželjan koncept. Podstakla je mnoštvo retrogradnih socijalnih procesa i tehnoloških zabuna koji su u velikoj meri obezbedili humanističke sadržaje ljudske egzistencije.⁵⁸ Brojni su pokazatelji da je svet manje povezan nego što je bio pre finansijske krize. Naime, opada promet kapitala i trgovine i ra-

⁵⁴ С. Црнобрња, *Политика* – Култура, уметност, наука, 6. децембар 2014.

⁵⁵ Д.Ž. Р. Сол, *исто*, стр 337-340.

⁵⁶ Д.Ž. Р. Сол, *исто*, стр. 341.

⁵⁷ Д.Ž. Р. Сол, *исто*, стр. 7.

⁵⁸ Наравно, сви ретроградни процеси нису последица глобализације, али глобализација није успела да их спречи или да њихов развој неутралише, па су несумњиво такви трендови расли са интензивирањем процеса глобализације.

stu nacionalna ograničenja u ekonomiji, SAD nisu više dominantna ekonomska super sila, a glavna tržišta u nastojanju ne mogu više biti ignorisana. Ideologija tržišnog fundamentalizma i Vašingtonskog konsenzusa su mrtve, kako tvrdi Stiglic, i malo je verovatna mogućnost povratka na svet kakav je bio pre krize.⁵⁹ Pokazalo se da je vizija „jednog harmoničnog sveta”, zasnovanog na zajedničkim vrednostima, idejama i interesima, kakav je najavljivan početkom devedesetih godina prošlog veka „isuviše je daleko od stvarnosti”,⁶⁰ kao i da je globalni poredak sastavljen od ravnopravnih država bez imperijalnog karaktera samo poželjna vrednost. Političko iskustvo upozorava da tehnološki determinizam i ekonomska efikasnost nose razarajuće socijalne efekte, zbog čega se neravnoteža između ekonomskog, socijalnog i političkog fenomena ne može održavati veoma dugo.⁶¹

Povratak istorije i perspektive globalnog upravljanja

Opšta je saglasnost da danas ne postoji globalna zajednica, niti transnacionalna agenda u okviru koje bi mogle da se donesu zajednička strateška rešenja koja bi podjednako uvažavala interese svih država i političkih grupacija u savremenoj međunarodnoj politici. Ideja svetske zajednice nije osnažena ustrojavanjem kredibilnih institucija globalne uprave, čiji bi legitimitet i način funkcionisanje bio opšteprihvaćen. Postojeće transnacionalne institucije ili su marginalizovane ili instrumentalizovane na način da zastupaju interese najmoćnijih država i transnacionalnih ekonomskih aktera u međunarodnoj politici.

Dometi razvoja globalnog društva potvrđuju da, kako ispravno zapaža Kejgan, veliku zabludu našeg vremena predstavlja teza da liberalni međunarodni poredak počiva na triumfu ideja i prirodnom odvijanju ljudskog progressa ka miroljubivoj koegzistenciji.⁶² Oživljavanje nacionalizma, kao i obnavljanje starih ideoloških podela, kreiraju međunarodni kontekst u kojem je sve manje prostora za ideju globalnog zajedništva i multilateralizma, a sve više prostora za ponovnu dominaciju tradicionalnih obrazaca u međunarodnoj politici. Takvi procesi su snažna argumentacija za stav da je svet snažno zakoračio u doba razilaženja, čime se, kako kaže Kejgan, „istorija” ponovo vraća i postaje nezaobilazno određenje u dinamici međunarodnih odnosa.⁶³ Za njega, u osnovi takvih trendova je proces obnavljanje velikih autokratskih sila, kao i narastanje reakcionarnih snaga islamskog radikalizma, što će, prema njegovom mišljenju, i u decenijama koje dolaze, predstavljati najveću pretnju demokratskom poretku. Naravno, Kejgan propušta da podvrgne kritici možda i ključne „doprinosе” ostalih aktera u procesu urušavanja koncepta globalnog zajedništva, posebno ako se ima u vidu da su SAD bile kreatori ideje univerzalizacije demokratije kao okvira globalnog zajedništva.

⁵⁹ Dž. Stiglic, *isto*, str. 326.

⁶⁰ С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1999, str. 33.

⁶¹ Među danas sve malobrojnijim teoretičarima koji staju u odbranu globalizacije jeste Jagdiš Bagvati koji smatra da je opasan kliše po kojem globalizaciji nedostaje ljudsko lice. Za njega to nije prihvatljivo, jer globalizacija ima ljudsko lice i moguće ga je učiniti još lepšim. Videti više: J. Багвати, *У одбрану глобализације*, Службени гласник, Београд, 2008.

⁶² R. Kejgan, *isto*, str. 97.

⁶³ R. Kejgan, *isto*, str. 9.

Kada je reč o obnavljanju autokratskih sila, kao pretnji kreiranju globalnog liberalnog društva, Kejgan nagoveštava povratak na tradicionalne obrasce u međunarodnoj politici. Naravno, on, kao što to čini i većina zapadnih teoretičarima, autoritarne sile vidi na istoku, odnosno Rusija i Kina za njega predstavljaju najveće prepreke koje su onemogućile univerzalizovanje liberalnog društvenog koncepta. U prilog stavu da se aktuelni međunarodni odnosi vraćaju realpolitičkim principima, Kejgan navodi upozorenje Hansa Morgentau koji smatra da se neće ostvariti zamisao da se politika sile više neće igrati, pa se takva borba nastavlja i danas. Na sličan zaključak upućuje i stav Rejnolda Nibura koji je upozoravao da će budući međunarodni poredak oblikovati oni koji imaju moć i kolektivnu volju da ga oblikuju.⁶⁴ Slabljenje dometa ideje liberalnog globalnog društva potvrđuje da se odnosi koji preovladavaju u međunarodnoj politici ne menjaju brzo, odnosno, umesto toga, oni su zastrašujuće trajni.⁶⁵ Kontinuitet obrazaca međunarodne politike potvrđuje neprolazna aktuelnost Tukidovih shvatanja o moći kao dominantnom načelu u međunarodnoj politici.

Jačanje pokreta radikalnih islamista, kao drugom velikom sukobu u međunarodnom sistemu, za Kejgena predstavlja najdramatičnije opovrgavanje paradigme približavanja, jer je upravo približavanje, uključujući u to i koncept univerzalnih vrednosti, ono što radikalni islamisti odbacuju.⁶⁶ Za njega otpor koji islamisti pružaju prihvatanju zapadnih vrednosti ne predstavlja novu pojavu, ali upozorava da taj otpor danas zadobija novu i potencijalno kataklizmičnu dimenziju.⁶⁷ On dalje ispravno upozorava da su snage modernizacije i globalizacije dale snažan impuls radikalnoj islamističkoj pobuni, ali su islamske ekstremiste istovremeno i naoružali oružjem modernog sveta koje oni koriste za borbu protiv tog istog sveta.⁶⁸ Naime, prema islamističkim shvatanjima, istinski islam može biti shvaćen samo opozicijom i ratovanjem protiv modernog sveta, što prema njihovom mišljenju znači vraćanje autentičnim izvorima islama i uspostavljanje islamskog poretka, kao zaštite islamskog sveta od izazova modernosti. Isključivost takvih stavova ukazuje na to da je svet suočen sa perspektivom dugotrajnog sukoba islamista sa savremenim svetom.

Međutim, proces globalizacije aktuelizovao je i snažno promovisao ideju o poželjnosti ili čak nužnosti efektivne svetske vlasti.⁶⁹ Zapanjujući tehnološki razvoj, posebno razvoj informacione tehnologije, podstakao je snažan proces homogenizacije sveta, smanjujući razlike i ujedinjujući ga kao nikad ranije. Impresivno smanjenje razlika i radikalno povećana međuzavisnost između pojedinaca društvenih grupa i političkih društva upućuje na sve izraženiju jedinstvenost sveta i nameće sve veći broj denacionalizovanih pitanja⁷⁰ koja moraju da se rešavaju globalno. To su pitanja međusobnih ili multilateralnih interesa koji zahtevaju zajednički pristup, bilo zbog svoje važnosti, bilo zato što ne mogu da se re-

⁶⁴ R. Kejgan, *isto*, str. 100.

⁶⁵ K. Волц, Теорија међународне политике, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008. str. 76.

⁶⁶ R. Kejgan, *isto*, str. 78.

⁶⁷ R. Kejgan, *isto*, str. 78.

⁶⁸ R. Kejgan, *isto*, str. 79.

⁶⁹ J. Бабић, П. Бојанић, Увод, Зборник, *Глобално управљање светом*, Правни факултет Универзитета у Београду, Досије студио, Београд, 2012.

⁷⁰ M. Cirm, Globalization and global governance, *Handbook of International relations*, Edited by W. Carlsnaes, T. Risse, B.A. Simmons, SAGE, London, 2013, p. 401/427.

šavaju drugačije nego zajednički.⁷¹ Istovremeno, sa porastom pitanja koja zahtevaju globalno rešavanja sve su brojnije ljudske delatnosti koje podrazumevaju jedinstvenu ili međunarodnu regulaciju, jer svet je sve više jedna homeostatska celina međuzavisnih delova, gde su mnogi aspekti granica između država teško održivi ili čak nemogući.⁷² Otuda značaj globalnih faktora, od kojih će u punoj meri zavisiti artikulacija individualnog i zajedničkog života ljudi u budućnosti, apostrofiraju pitanja zajedničkog upravljanja koje treba da obezbedi globalni mir i podstakne blagostanje širom sveta na jedan univerzalno prihvatljiv i efikasan način, ali i dilema o tome da li je svetska vlast uopšte konačno moguća ili je reč o neostvarljivom projektu.

Dosadašnje istorijsko iskustvo ne pruža uverljive dokaze da je moguća trajna legitimnost svetske vlasti.⁷³ Poznata su brojna ograničenja i teškoće koje nosi ideja o političkom ujedinjavanju sveta, a promovisanje univerzalnih vrednosti praćeno je snažnim tendencijama ukidanja različitosti. U tom smislu i globalizacija, kao koncept univerzalnog svet-skog društva, čini svet jednostavnijim i manjim, a asimilacija u jedan jedinstven kulturni obrazac praćena je procesima diskvalifikovanja i obeshrabrivanja razlikovanja. Naime, uporedo sa tendencijom globalne harmonizacije svetske politike, odvijao se proces retradicionalizacije i nastajanja promena i razlika. Razvoj nauke i tehnologije otvorio je ogromne prostore za promenu vrednosnih orijentacija, kao i promene grupnih i individualnih vrednosnih percepcija koje često zadobijaju smer koji je suprotan osnovnom smeru globalizacije. Takva stremljenja, koja primarno naglašavaju značaj identitetskih određenja, koja dobijaju na intenzitetu, ukazuju na to da globalizovani svet, onakav kakvog ga sada vidimo, nije jedan već je skup mnogih posebnih svetova specifičnih identiteta. Danas je evidentno da savremena ideja globalne političke zajednice, koja nužno pretpostavlja određeni kolektivni identitet i saglasnost u artikulaciji univerzalnih društvenih normi i standarda nije, pored ostalog, uspeła da neutrališe različitost koja se pokazala jačom od bilo kog ujedinjujućeg procesa.⁷⁴ Zato je svet danas daleko od globalne političke zajednice i predstavlja jedan skup ili agregat različitih delova koji, primarno, imaju različite ciljeve i različite vrednosti.

Moć razlikovanja za Rodrika predstavlja osnov njegove sumnje u mogućnost globalnog upravljanja, jer u svetu postoji previše raznolikosti da bi narodi mogli da budu obuhvaćeni zajedničkim pravilima i da budu uklopljeni u jednu političku zajednicu.⁷⁵ Prema njegovom mišljenju, ta činjenica određuje domete i granice globalnog upravljanja, jer bez obzira na to što su informacione i komunikacione tehnologije snažne i što doprinose snazi i moći transnacionalnih političkih zajednica, nije moguće očekivati da će nas one odvesti putem globalne svesti i da urušuju naše lokalne i nacionalne identitete. On je kategoričan u stavu da nacionalne države još uvek nadvladavaju sve druge oblike identiteta, jer ljudi sebe najpre vide kao pripadnike svoje nacije, zatim kao članove lokalne zajednice, tek na kraju kao globalne građane.⁷⁶

⁷¹ J. Babić, P. Bojanić, *isto*.

⁷² J. Babić, P. Bojanić, *isto*.

⁷³ J. Babić, P. Bojanić, *isto*.

⁷⁴ J. Babić, P. Bojanić, *isto*.

⁷⁵ D. Rodrik, *isto*, str. 174.

⁷⁶ D. Rodrik, *isto*, 195.

U tom smislu aktuelni proces globalizacije nije se potvrdio u sferi globalnog upravljanja, a pojedine dileme o tome da li su određeni sadržaji globalnog upravljanja mogući, još više su zaoštrene. Praksa uspostavljanja globalnog društva nedvosmisleno nameće zaključak da su hegemonistički pristupi zagovornika globalizacije bili preovlađujući u njihovim nastojanjima da se bez ostataka univerzalizuje iskustvo liberalnog modela društvene organizacije. Svetsko društvo je snažno hijerarhizovano, a aktuelan poredak je usavršio i institucionalizovao mehanizme eksploatacije ljudi i prirodnih resursa. Tako se američki imperijalni poredak, kao univerzalni poredak, sveo na političko i vojno obezbeđivanje svetskog tržišta čije neprestano širenje ostavlja sve manje prostor za suverene države.⁷⁷ Globalni trendovi potvrdili su Brodelov stav da se tokom istorije osnovno načelo sveta nije izmenilo; on je i dalje podeljen na one koji su povlašćeni i one koji nisu povlašćeni.

Velika finansijska kriza iz 2008. godine podstakla je ozbiljna pitanja o održivosti globalne ekonomije, kao pokretačke sile globalnog društva i podstakla već ozbiljno načetu eroziju legitimiteta međunarodnih organizacija. Rodrik naglašava da su, za razliku od nacionalnih tržišta, kojima domaće regulatorne političke institucije obično pružaju oslonac, globalna tržišta neuklopljena, nema globalnog regulatornog tela, a naravno ni globalne demokratije. Drugim rečima, globalna tržišta pate od slabog upravljanja, te su sklona nestabilnosti, neefikasnosti i slabom javnom legitimitetu.⁷⁸ Ova neravnoteža između nacionalne kompetencije vlade i globalne prirode tržišta predstavlja posebno slabu tačku globalizacije. Zdrav globalni ekonomski sistem zahteva delikatni kompromis između ta dve sfere, naglašavajući da tržište nije najbolje tamo gde su države najslabije, već gde su najjače.⁷⁹ Prema Rodrikovom mišljenju, ako želite veća i bolja tržišta, morate da imate veću i bolju državu. Tržišta ne funkcionišu u neuređenom prostoru, jer, kako on naglašava, slobodna trgovina nije prirodan poredak stvari, drugim rečima tržišta moraju da budu ugrađena u sistem upravljanja.

Na sličan način, kada je reč o dometima globalnog tržišta, zaključuje i Stiglic i ističe da je finansijska kriza potvrdila da samoregulacija ne funkcionise i da je ona po njemu samo prazna fraza.⁸⁰ Odsustvo pravila po kojima funkcionise globalno tržište otvorilo je prostore za dominaciju asocijalnog odnosa koji poništava i elementarne osnove morala i obzira i opreza kao neophodnih društvenih korektiva. Za Stiglicu nema dileme da tržišta leže u srcu svake uspešne ekonomije, ali ona ne funkcionišu sama od sebe.⁸¹

Kritikujući dalje manjkavosti globalističkog koncepta, Rodrik ističe da tržišni fundamentalisti premalo brinu o zajednicama, društvenim vrednostima ili javnim ciljevima, osim efikasnosti i ekonomskog rasta. Izostao je znatno kompleksniji pristup ekonomiji slobodne trgovine, koji će podrazumevati uzimanje u obzir i njenih implikacija na distributivnu pravdu etičkih normi i društvenog kooperativnog ponašanja. Rodrik je kategoričan u stavu da potpuno neodređeno i decentralizovano tržište ne bi služilo nikome.⁸²

⁷⁷ H. Minkler, *isto*, str. 200.

⁷⁸ D. Rodrik, *isto*, 14.

⁷⁹ D. Rodrik, *isto*, str. 14.

⁸⁰ Џ. Стиглиц, *Велики пад – Америка, слободна тржишта и слом светске привреде*, Академска књига, Нови Сад, 2013, str. 185.

⁸¹ D.Ž. Stiglic, *isto*, str. 8.

⁸² D. Rodrik, *isto*, str. 205.

Iako je za Rodrika kapitalizam bez premca kada je reč o oslobađanju kolektivne ekonomske energije ljudskih društava, rekonstrukcija svetskog globalnog ekonomskog poretka je neophodna. Zato Rodrik nudi set principa globalnog ekonomskog upravljanja koji mogu da budu polazna osnova u procesu rekonstrukcije globalne ekonomije. Kao prvo, tržišta moraju da budu duboko ugrađena u sistem upravljanja. Ona zahtevaju normativnu uređenost i institucionalnu izgrađenost koji treba da im obezbede društvenu podršku. On je nedvosmislen u stavu da tržišta niti stvaraju, niti regulišu niti stabilizuju sama sebe, naglašavajući da proizvodnja ne mora da bude globalna da bi bila uspešna.⁸³

Demokratska vlast i političke zajednice organizovane su, uglavnom, u okviru nacionalnih država i, prema Rodrikovom mišljenju, tako će biti još dugo. Isto tako, demokratsko odlučivanje vezano je za nacionalne države, zbog čega nacionalna država nije anahronizam, već u suštini predstavlja jedini institucionalni aranžman koji kolektivitetima stoji na raspolaganju. On izražava sumnju da će nacionalne vlade ikada ustupiti značajniju kontrolu transnacionalnim institucijama, zbog čega je potraga za globalnim upravljanjem jalov posao. Samo nacionalna država može da bude garancija sigurnosti i trajnost globalnih aranžmana, pa jedino jačanje sposobnosti demokratskih vlada može da bude šansa za jačanje temelja infrastrukture globalne privrede. Zato tvrdi da se efikasnost i legitimnost globalizacije može da unapredi ako osnažimo nacionalne demokratske procedure. Otuda njegovo zalaganje za osnaživanje nacionalnih demokratija, jer se tako kreiraju uslovi da se globalna ekonomija postavi na zdravijoj osnovi odnos.⁸⁴

Posebno važno upozorenje Rodrika tiče se stava da ne postoji jedan put do blagostanja. Zato države, bile to i najmoćnije, nemaju pravo da nameću drugima svoje vrednosti i regulative. Zemlje imaju pravo na razlikovanje, uključujući i pravo na institucionalne različitosti, odnosno slobodu da razviju institucije koje im najviše odgovaraju. To, drugim rečima, znači da institucionalna infrastruktura globalne privrede mora da se izgradi na nacionalnom nivou. Zato globalizacija ima smisla ako je instrument za ostvarivanje ciljeva kojima društvo u celini teži –prosperitet, stabilnost, sloboda i kvalitet života. Kada trgovina dokazano ugrožava domaće prakse koje uživaju široku podršku javnosti država može da podigne barijere na svojoj granici i da zaštiti svoje aranžmane.

Svrha međunarodnih ekonomskih aranžmana mora biti propisivanje pravila za upravljanje međusklopom između nacionalnih institucija. Otuda, međunarodna ekonomska politika mora da bude podređena unutardržavnim političkim ciljevima, kao što su zaposlenost, privredni rast i socijalna država. Oslanjanje na nacionalne države koje treba da obezbede osnovne upravljačke funkcije svetske privrede ne znači odustajanje od međunarodnih pravila. Međutim, međunarodna pravila moraju da imaju na umu takve vrste multilateralnog režima koji će najbolje omogućiti državama širom sveta da slede sopstvene vrednosti i razvojne ciljeve i da napreduju unutar sopstvenih društvenih aranžmana. Naravno, to ne znači da su danas u punoj meri moguća samodovoljna prosperitetna društva. Međutim, moraju da se znaju implikacije ekonomije slobodne trgovine na raspodelu društvenog bogatstva i društvene norme. Poznato je da su pravila oduvek bila način da se prevaziđe surovost prirodnog stanja i život ljudi u zajednici učini mogućim.

⁸³ D. Rodrik, *isto*, str. 200.

⁸⁴ D. Rodrik, *isto*, str. 17.

Zaključak

Globalizacija nije transformisala svet, a koncept globalnog društva pokazao se kao neuspeli pokušaj. Svet posle hladnog rata ne oskudeva u problemima, sukobima i neizvesnostima, pa je paradigma jednog harmoničnog sveta, kakav je najavljivan, isuviše daleko od stvarnosti. Turbulentni ekonomski trendovi, geopolitička situacija koja je možda opasnija od bilo koje druge koje je svet imao od Drugog svetskog rata, haos i ekstremizam na Istoku, dezorijentisana i oslabljena Evropa i sve izraženija polarizovanost sveta na one koji imaju i na one koji nemaju predstavljaju dominantna obeležja koncepta globalnog društva u pokušaju.

Umesto globalnog zblizavanja, što je bila noseća ideja globalnih procesa, savremeni svet se suočava sa procesom intenzivnog globalnog razilaženja. Globalizacija je, uporedo sa integracijskim procesima, snažno podstakla društvenu dezintegraciju. Multikulturalni koncept ugrožen je nametljivim ideološkim univerzalizmom, za koji nema stvarnog pokrića u smeru kretanja socijalnih, ekonomskih i duhovnih tokova, kako u Evropi, tako i u svetu.

U većini slučajeva nacionalna država, kao i nacionalističke ambicije i strasti, ostaju jake kao i do sada, a nadmetanja među državama koja su oblikovale političku istoriju čovečanstva nastavljaju da traju. Borba za status i uticaj u svetu ponovo predstavljaju glavnu karakteristiku međunarodne scene, a velike sile se sve češće grupišu u skladu sa svojim geopolitičkim aspiracijama.

Ideja globalnog društva u suštini proilazi iz percepcije sveta kao jedno, bez obzira na sve razlike koje su u njemu prisutne. Ta percepcija pojačana je utiskom o sve većoj međuzavisnosti različitih delova sveta, kao i osećajem da su razlike sve manje važne u odnosu na ono što je isto ili bar slično u različitim delovima sveta. Međutim, hegemonistički sadržaji koji karakterišu proces savremene globalizacije nameću utisak da težnje ka stvaranju svetskog poretka nemaju u vidu jedinstveno čovečanstvo u kojem su ravnopravnost, sloboda i samoopredeljenje priznati kao legitimni ciljevi. Ideja krute nejednakosti i rigidna kontrola sveta ostavlja malo prostora slobode.

Ispostavilo se da je iluzija da globalne ekonomske i tehnološke sile mogu da oblikuju način funkcionisanja savremenih društava i sveta u celini. Globalizacija se pokazala kao ideologija uverenosti u neminovnost vođstva ekonomskih sila u društvenom organizovanju savremenih društava. Globalni metež, koji je nastao kao posledica takvih stremjenja, osporava održivost ideje da ekonomija bude isključivi faktor koji će definisati kurs razvoja savremenog sveta. Karl Polani je davno upozorio da ako se socijalna organizacija prepusti zakonitostima ekonomske logike, onda se društvena dekonstrukcija nameće kao nužnost. Za njega nije bilo dilema da tržišni obrazac socijalne organizacije nije održiv, kao i da pojam tržišta koje se samo prilagođava implicira čistu utopiju. Uostalom, propisi su oduvek bili osnovni mehanizmi društva koja su želela da prevaziđu nasilje i uspostave društveni red.

Nebriga i neodgovornost za načelo poverenja bez koga nema zajedničkog života sve više preovlađuju, a nasilnički karakter odnosa, praćen arogancijom i sveobuhvatnom hipokrizijom, preći da uništi kriterijume istine i morala. Nekompromisni odnos u kojem su jedni dobitnici, a drugi gubitnici čine neravnotežu sve osetljivijom, a takav neodarvinistički socijalni kontekst u kojem nema mesta za slabije postaje opšti model funkcionisanja savremenih društava. Sve to ukazuje da je savremeni svet krenuo suprotnim smerom, dajući prednost takmičenju, a ne saradnji, a da globalni poredak trajno institucionalizuje ne-

ravnopravnost, privilegujući bogate i razvijene. Kao takav, tržišni fundamentalizam, kao dominantan koncept, zanemaruje društvene vrednosti i javni interes i sputava društveno kooperativna ponašanja, solidarnost i moralni obzir.

Nepobitna potvrda nefunkcionalnosti globalizacije koja je dramatično počela da se ispoljava tokom ekonomskog sloma, a dogodila se 2008. godine, imala je snažan uticaj na porast nepoverenja u mogućnost ostvarenja globalnog društva. Naime, globalna ekonomija dovela je svet do teških iskušenja, stvarajući društvo u kojem materijalizam dominira nad moralnim obavezama, u kojem brzi privredni rast nije ni ekološki ni društveno održiv i u kojem nema spremnosti za kolektivno delovanje u zadovoljavanju zajedničkih potreba. Grubi individualizam i tržišni fundamentalizam degradirali su osećaj zajedništva i doveli do bezobzirne eksploatacije nezaštićenih pojedinaca i političkih kolektiviteta, kao i do rastuće društvene dezintegracije.⁸⁵ Ignorisanje činjenice društvenog rastrojstva i siromaštva, kao i širok spektar drugih teškoća koje nova ekonomija stvara potvrđuju sistemske disfunkcionalnosti procesa globalizacije.

Tržišna logika i neumitna trka za profitom i traganja za sopstvenim interesom doprneli su nestanku moralne odgovornosti. Naime, kada je sticanje profita podignuto na stepen najvišeg egzistencijalnog cilja, brišu se granice prihvatljivog ponašanja pojedinaca. U osnovi zajednice jeste poverenje, pa je model grubog individualizma u kombinaciji sa tržišnim fundamentalizmom promenio ne samo način na koji pojedinci misle o sebi, nego i način na koji sagledavaju svoju povezanost sa drugima u datom političkom okruženju. Takav karakter socijalnih odnosa ukida značaj potreba za zajedništvom i poverenjem.

Moralna, socijalna, etička i ekonomska diskvalifikacija globalizacije je ogromna. Mnogi aspekti globalnog koncepta su nestali, a Zapad, čiji civilizacijski diskurs čini srž ideje globalne zajednice, gubi dominantnu poziciju u svetskoj politici. Svetski potencijali i korporativna moć klize ka Istoku, pa samim tim i drugačijim civilizacijskim merilima razvoja globalnog zajedništva. Međutim, bilo bi opasno ako bi, u civilizacijskom smislu, značajni, emancipatorski sadržaji globalizacije nestali, jer svetu je najmanje potreban međunarodni poredak samodovoljnih nacija i njihov ničim sputani nacionalizam. Danas je više nego jasno da se mnogo od najvažnijih pitanja savremenog sveta moraju rešavati globalno.

Literatura

[1] Бабић Јован, Бојанић Петар, Зборник *Глобално управљање светом*, Правни факултет Универзитета у Београду, Досије студио, Београд, 2012.

[2] Багвати Јагдиш, *У одбрану глобализације*, Службени гласник, Београд, 2008.

[3] Бжежински Збигњев, *Америка и Кина и судбина света Стратешка визија*, Албатрос Плус ФБ, Београд, 2013.

[4] Волц Кенет, *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008.

[5] Кејган Роберт, *О рају и моћи*, Чаробна књига, Београд, 2003.

[6] Кејган Роберт, *Повратак историје и крај снова*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009.

⁸⁵ DŽ. Stiglic, isto, str. 308.

[7] Купер Кејган, *Распад Нација – Поредак и хаос у 21. веку*, Филип Вишњић, Клуб плус, Београд, 2007.

[8] Минклер Херферид, *Империје, Логика владавине светом-Од Старог Рима до Сједињених држава*, Албатрос плус, Службени гласник, Београд, 2009.

[9] Полањи Карл, *Велика трансформација*, Филип Вишњић, Београд, 2003.

[10] Пикети Тома, *Капитал у 21. веку*, Академска књига, Нови Сад, 2015.

[11] Радовић Александар, *Сумрак либерализма*, Интеркомерц, Београд, 2011.

[12] Робинсон И. Вилијам, *Подстицање полиархије*, Албатрос Плус, Југоисток XXI, Београд, 2012.

[13] Родрик Дени, *Парадокс глобализације*, Службени гласник, Београд, 2013.

[14] Сол Ралстон Џон, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011.

[15] Стиглиц Џозеф, *Слободан пад – Америка, слободна тржишта и слом светске привреде*, Академска књига, Нови Сад, 2013.

[16] Стојановић Станислав, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, ВИЗ, Београд, 2009.

[17] Cirm Michael, „Globalization and global governance“, *Handbook of International relations*, Edited by W.Carlsnaes, T. Risse, B.A.Simmons, SAGE, London, 2013.

[18] Хантингтон Самуел, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1999.